

božo despotović

LUDI IVAN, TREĆI SIN

10-75281153

Cudan i zaludan, obilazio oko taraba, kamenja, smolavih smreka, oko sebe. Svoje seljane zbunjivao pesmom razlivenom, zemljanim figurama, pobodenim na panjeve oko puteva, izdeljanim potezima na posudu i alatkama. Gori na kori tajne znake šarao. Palio buktinje od kleke pocketuše, osipao kamenje niz pećine ponorne. Devojke i žene vukla i odbijala zaludnu mu snagu i zanimljivost bez korita. Znali su da može u ume sve, bolje od drugih. Osećali da nikome ništa ne snuje, ni dobro ni зло, i baš to ih, izgleda, melo i ljudilo. Nisu ga mogli osvojiti, kupiti, pohvalom ili grdnjom, niti ismevajem. Priče mu bahu pametne i nove, ali nekako bez osnove. Uzalud se domišljali kud cilja, šta smera.

— Nije ni pri sebi ni za se, ne znaš mu ni prede ni mede, ni čvora ni razbora! — srezao i skusni seoski domišljani.

Vešti ga, za svoj račun, u svasta uvališe, mudri ga svačim na zvane. Sve podnosio nekako nemarno, bez osvete; ništa da upamti, da nataloži za kasnije obraćune, kad dode prilika.

II

Zato nikoga ne začudi što, bezdoman, pristade uz prvu kolonu partizansku. Nisu ga mrzeli, ali niko u selu ne reče: propašće, jer ne ume da se čuva. Kao da su mislili: čemu i da se grči kad nikud i ne nagnje.

Ne iznenadi ih kad se proču drugarstvom i junaštvtom. Ko sebe ne zna, lako mu je biti sve — mozgali čuvarkuće u svom grču. Prisećali se Marka i Tala Budaline, poredili ga s njima. Mladi mu se, otkinutom i dalekom, tajno divili, u susretima pleli legendu o njemu. Čuvarkuće ga grdile, utirale glas o njemu, sve u strepnji da im deci pamet ne zavrti.

— Vrijeme je pogibeljno, ko se ne čuva, ni bog mu pomoći ne može. Brza glava najprije odleti s ramena. Bacite priče za bolja vremena, pa u guste dolove: čuvajte blago i sebe!

Njegovi, uz pomoć komšija, već prvim četnicima objasnile: Nije ni bio naš, no vraži, neće se, vala, ni oni njime okoristiti...

Ocrnjivala ga i majka rođena, zabrinuta za svoje pametno gnezdo. „Kao da ga i prije niješ imala” — zakivala, nesrećna, strahom pometena. Ne otkrivila se, luda i naivna, pa je jedan od njih ljuto izgrdi: „Gde je to i kad bilo da se majka odriče svoga junaka sina!” Pometena, prosto poběže iza naroženih koliba.

I kad, pred Sutjesku, oštra i kriva kao kosijer, partizanska kolona zaseće kroz gluvo jezero seoskog straha, razbežaše se pametni ni dolove i šumarke. Ivan zeteće samo majku i sestre. Salio se da ih otkravi, raskameni.

— Raskopajte te trapove da se najedemo i napijemo, ionako četnici sve nanjuše i odnesu.

Da bi mu pomogla, družina udari u smeh i šalu. Veselje ne presta ni kad mu patrola uvuče iz mraka oca i braću, preplašene i pogužvane.

Ivan pocrvene, a stari brzo i vešto umetnu: „I jesam, djeco, za spordnju, nije mi do moje, no do ovih ludih glava, a neko mora i kuću da drži, da se i vama nađe...”

Vesela družina ne zače raspravu, pa stari hitro rasturi porodicu da spremi gozbu. Mladići nisu obračali mnogo pažnje na mudru taktiku seljačkog dovijanja; ne primetiše ni kad stari ponovo sprati sinove u pomrčinu.

Ivan je, kao odsutno, sve zapažao, ali se pokrivao veselim razgovorom, te je samo sa majkom, ponekad, ukrištao upitne, nedorečene poglede.

Partizani ne osvanuše u selu, a seljaci su u čestarima već šukali o nekoj, njima čudnoj bezbrižnosti „dece što su turila glavu

u torbu, pa ko da se igraju klisa”. O Ivanu nabubri legenda u mlađariji, ali njegov stari preče priče: „Savjetovah ga i izgrdih da se smiri, ama, što ćeš, zname kako je. Sprda se i sa mojom sijedom glavom”.

Duga, bez kraja, Sutjeska tutnjala i trlila predu sudbine po dolevima grbava Sandžaka i kvgavih duša seljačkih. Pa posle gluve, preteće tišine, puće glas da je pala Italija. Zastrušaše nove nade, a po zaseocima, kao pećurke pred proleće, nikoše nove družine mlađih partizana.

III

Nad zemljom, što se još pušila od mlade krvi, progamiza otkravljen svet. Ljudi prioruše da se što spretnije uliju u nova korita. Opet su vešti prednjačili da doskoče novim vijugama lukave životne sreće. I pobeda im nekako dode kao da su je baš oni smisili i izveli. Potekoše objašnjenja, dokazivanja, ubedivanja: sve povrve da nade sebi mesto.

O Ivanu se ni znalo nije, a verovalo, pa čak i priježkivalo — da je negde daleko slavno poginuo. Podigao mu spomenik, sve prozvaze njegovim imenom: i školu, i česmu, i radnu brigadu... Njegovi se osiliše. Oni su ga, bajagi, namerno u rat poslali; gde bi se on, onakav, u ono vreme, setio šta da čini. Stalno sa njim tajnu vezu imali. I s partizanima, naravno. Sve ostalo je bilo samo vešta takтика. I neka im glavna komanda, i neka im veliki drug odobri da tako postupe.

Samo je majka čutala.

Stvorile svoje ljude, osvojile selo, prodreše u grad. Pametno i sigurno delili pomoći i pravdu, odlučivali i sudili.

A život je vezao nove snove o boljem življenju. Svi su osećali da se u njegovo kolo treba hvatati za vremena...

Legendu o Ivanu sačuvaše samo staze i trave oko kamenjara. Zato pretrnuše, zbunjeni, kad čuše da ga je neko video kako veže žice na banderama novog dalekovoda kraj ceste. Zvijužduće, reče, i pozdravljaće smeškajući se bez veze. Rekao, vele, da će naći do njih. Vodeničar neki tvrdio da je luckast kao i pre.

Pomeli se svi. Njegovi se grizli tajno i prokljinjali sudbinu. Zar i to da im priredi?! Bolje da je poginuo! Krišom ga gledali iz čestara, krišom ga otac nagovarao da baci klešta, pa da bude čovek. Jer nismo se, valjda, za to borili, jer on, kao slavan, može i treba da bude poštovan, veliki. Biraće ga svi, glasaće listom, kuću u gradu može da dobije.

A on opet u zlo: ozeno se bulom, pa i sina ima... I ništa, zamislite, ne traži. Čak mrzi njega da govorii, da drugima popuje, a hleb i krov imaje i ovako. Zahvali se na spomeniku i da ga ne ruše, poruci, navrnuće i on da vidi šta su napravili.

S mukom su ga pratili kroz selo, jedva dočekalaš kad reče da će sam da obide stara mesta čobanska. Ne uspeše da ga osvoje ni pitanjima o junaštvu koja je počinio. Reče, iznenadno, da i nije bilo teško, no mu jedan drug pogibe taman pred slobodu, pa ga to žalosti.

Kad sutra ode, brzo ga pokopaše i u pričama. Život je brzo vučao svakog svojim putem. Seljaci su odmahivali vidajući ga kako se zapliće u bakrene žice i bele čašice; odmahivali na njegovu pamet i sudbinu. On se i dalje, kao oduvek, pravio da ne primećuje i ne razume.

Ni kad ga mrtva spustiše u divlje, nađikalo groblje, u žilama izgrijenu zemlju, ne znaše šta da kažu. Jer ne umre ko čovek, u kući, no se slomi sa stuba na stenu zubatu.